Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi
International Journal of Economic and Administrative Studies
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ulikidince

UİİİD-IJEAS, 2025 (48) ISSN 1307-9832

KİMLİK VE REALPOLİTİK ARASINDA AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASININ İKİ YÖNÜ: TÜRKİYE VE İSRAİL'LE İLİŞKİLER

İrfan SANCAK[1]

Öz

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Azerbaycan, önce Türkiye odaklı bir dış politika benimsemiş, ardından Haydar Aliyev'in Cumhurbaşkanı olmasıyla onun liderliğinde çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu çok yönlü politikanın en belirgin şekilde gözlemlendiği alanların başında Türkiye ve İsrail ile ilişkiler gelmektedir. Türkiye ile ilişkiler, iki ülke arasında ortak kimlik bağından beslenmiş, aynı zamanda askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda güçlü iş birlikleri kurulmuştur. İsrail ile kurulan ilişkilerin temel motivasyonunu ise İran'dan gelen güvenlik tehdidi oluşturmuş, bu doğrultuda özellikle istihbarat alanında güçlü iş birlikleri kurulmuştur. Uzun yıllar arka planda tutulan bu ilişkiler, son dönemde daha görünür bir hal almıştır. Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'ın Türkiye ve İsrail'e yönelik dış politikalarının temel unsurlarını ortaya koymaktır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada, kitaplar, makaleler, kurumsal web sayfaları, istatistiki veriler ve haber kaynakları doküman analizi ve söylem analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Araştırma bulguları, Türkiye ile ilişkilerde ortak kimliğin önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu ve bu kimliğin Azerbaycan'ın çıkarlarıyla uyum içinde bulunduğunu göstermektedir. İsrail ile ilişkilerde ise tamamen realpolitiğin hâkim olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Azerbaycan, Türkiye, İsrail, Realpolitik, Kimlik*
JEL Sınıflandırması: *F50, F51, H56*

TWO ASPECTS OF AZERBAIJAN'S FOREIGN POLICY BETWEEN IDENTITY AND REALPOLITIK: RELATIONS WITH TÜRKİYE AND ISRAEL

Abstract

After gaining independence, Azerbaijan first adopted a Türkiye-oriented foreign policy, and then, after Haydar Aliyev became President, Azerbaijan started to pursue a multifaceted foreign policy under his leadership. Relations with Türkiye and Israel are among the areas where this multifaceted policy is most clearly observed. Relations with Türkiye have been fuelled by the common bond of identity between the two countries and strong cooperation has been established in military, political and economic fields. The main motivation for the relations with Israel was the security threat from Iran and strong cooperation was established, particularly in the field of intelligence. These relations, which were kept in the background for many years, have recently become more visible. The aim of this study is to reveal the main elements of Azerbaijan's foreign policies towards Türkiye and Israel. Using qualitative research methodology, the study analysed books, articles, corporate web pages, statistical data and news sources through document analysis and discourse analysis. The findings of the study show that common identity is an important source of motivation in relations with Türkiye and that this identity is in harmony with Azerbaijan's interests. On the other hand, it was concluded that realpolitik dominates relations with Israel.

Keywords: *Azerbaijan, Türkiye, İsrael, Realpolitik, Identity*
JEL Classification: *F50, F51, H56*

[1] *Dr. Öğretim Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, FUBYO, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, ORCID: 0000-0001-9386-8420*

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi (Recieved Date): 26.02.2025
Yayına Kabul Tarihi (Acceptance Date): 10.05.2025

Sancak, İ. (2025). Kimlik ve Realpolitik Arasında Azerbaycan Dış Politikasının İki Yönü: Türkiye ve İsrail'le İlişkiler. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 48, 257-278. https://doi.org/10.18092/ulikidince.1647200

1. Giriş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan ülkelerden biri de Azerbaycan oldu. Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti 18 Ekim 1991'de yaptığı toplantıda "Azerbaycan Devletinin Bağımsızlığına İlişkin Anayasa Aktı"nı kabul etti. O sırada Devlet Başkanı Ayaz Müttelibov'du (1991-1992) (Cafersoy, 2001). Bağımsızlığın ardından 7 Haziran 1992'de yapılan ilk demokratik seçimle milliyetçi lider Ebulfez Elçibey (1992-1993) Azerbaycan Devlet Başkanı oldu. Son derece Türkiye yanlısı bir dış politika takip eden Elçibey'in iktidarı kısa sürdü. Azerbaycan Meclisi, Rus yanlısı Suret Huseynov'un 4 Haziran'da başlattığı ayaklanmanın sonucunda Bakü'den ayrılan Elçibey'i 24-25 Haziran 1993'te cumhurbaşkanlığından azletti (Sancak, 2018: 66). Bir anlamda politikadaki tecrübesizliğinin kurbanı olan Elçibey'in ardından devlet başkanı olan Haydar Aliyev (1993-2003) ise oldukça tecrübeli bir politikacıydı. SSCB döneminde üst düzey görevlerde bulunan Aliyev gerek Azerbaycan'daki gerekse de dünyadaki güç dengelerini gayet iyi biliyordu ve bunları dikkate alan bir politika izledi. Bu sayede bir yandan 12 Aralık 2003'teki ölümüne kadar devlet başkanlığını sürdürürken diğer yandan Azerbaycan'ı görece istikrarlı bir yapıya kavuşturdu (Aslanlı ve Hesenov, 2005).

Azerbaycan'ın Türkiye merkezli ve milliyetçi dış politikası Haydar Aliyev döneminde çok daha dengeli ve çok yönlü bir dış politikaya dönüştü. Bu çok yönlülük onun ölümünün ardından günümüze kadar devlet başkanlığını sürdüren oğlu İlham Aliyev döneminde de devam etti. Baba ve oğul Aliyev'ler Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu göz ardı etmeden Azerbaycan'ın yüzünü Batı'ya çevirdiler (Aslanlı ve Hesenov, 2005). Bu politikayı izlerken açık bir şekilde Türkiye'nin ve daha üstü kapalı bir şekilde İsrail'in desteğini aldılar.

Bu çalışmanın amacı son yıllarda daha da belirginleşen Azerbaycan'ın dış politikasının iki farklı yönünü ortaya koymaktır. Bu politikanın bir yönünü akademik ya da akademik olmayan birçok yayında ortak kimlik vurgusu ile ele alınan Türkiye ile ilişkiler, diğer yönünü ise Türkiye'de pek gündeme gelmeyen ancak gittikçe yoğunlaşan İsrail'le ilişkiler oluşturmaktadır. Çalışmada bu iki yönlü dış politikanın dayanak noktaları ve çıktıları açıklanmaya çalışılmaktadır. Elde edilen bulgular yaklaşık otuz beş yıllık bağımsızlık döneminde Azerbaycan tarafından takip edilen dış politikanın tek bir paradigma ile değil, hedef ülkelere göre ayrı paradigmalar altında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye ile ilişkilerde realpolitiğin yanı sıra kimliğin önemli etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Liderlerin söylemlerinden ders kitaplarına kadar geniş bir yelpazede ortak kimlik vurgusu gözlemlenmiştir. Ortak Türk kimliğine dayalı uluslararası örgütlerdeki iş birlikleri ve özellikle askeri alanda atılan somut adımlar, ikili ilişkilerin giderek daha da derinleşmesine katkı sağlamıştır.

İsrail'le ilişkilerde ise güvenlik odaklı bir yaklaşım gözlemlenmiştir. Dağlık Karabağ sorununa bağlı olarak Ermenistan'la ve Ermeni lobisi ile yaşanan sorunlar ve İran'a karşı duyulan güvensizlik İsrail'le ilişkilerin temel dinamiğidir. İsrail'in Azerbaycan petrolünün iyi bir müşterisi olması ilişkilerin ticari yönünü oluşturmuştur. Ulaşılan bulgular Türkiye ile ilişkilerden farklı olarak İsrail'le ilişkilerde tek başına pragmatizme dayanan realpolitiğin (Mehdizade, 2023) daha etkili olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın birinci başlığı olan "giriş" bölümünün ardından gelen "literatür" bölümünde konu hakkında daha önce yapılmış olan bazı benzer çalışmalara yer verilmekte, bu çalışma ile öncekiler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar kısaca belirtilmektedir. Üçüncü başlıkta konunun teorik çerçevesini oluşturan "realpolitik" ve "kimlik" kavramları derinlemesine bir inceleme çabasına girilmeksizin kısaca ele alınmaktadır. Elde edilen bulgular dördüncü bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümün birinci alt başlığında Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkileri ve bu ilişkilerde ortak kimliğin etkisi, ikinci alt başlığında İsrail'le olan ilişkiler ve bu ilişkilerin temel dinamikleri ortaya konulmaktadır. Çalışma, bulguların değerlendirildiği "sonuç" bölümü ile tamamlanmaktadır.

2. Literatür

Türkçe literatüre bakıldığında konunun çoğunlukla ikili ilişkiler üzerinden işlendiği, konuyu bu çalışmadakine benzer şekilde karşılaştırmalı olarak ele alan iki çalışmanın olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Ülgül'ün (2016) makalesidir. Bu makalede Ülgül, Azerbaycan'la İsrail arasındaki stratejik ortaklığın Türkiye-İsrail ilişkilerine olan etkisi üzerinde durmaktadır. İnaç ve Sadigov'un (2023) kitap bölümü de benzer şekilde Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerde Azerbaycan faktörünü ele almaktadır.

İngilizce yayınlarda Murinson'un (2008) makalesi Azerbaycan – Türkiye – İsrail üçlü ilişkilerini enerji faktörü üzerinden değerlendiren önemli bir çalışmadır. Makalenin sadece enerji faktörüne odaklanması hem güçlü hem de zayıf yönünü oluşturmaktadır. İlişkilerdeki enerji dışı faktörleri göz ardı etmesi ve yayımlanmasının üzerinden geçen sürede bölgesel dengelerde yaşanan önemli değişikliklerden dolayı bunun biraz "eski" kaldığı görülmektedir.

Türkiye merkezli akademik dergilerde Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkilerini farklı yönleri ile ele alan, kelimenin gerçek anlamıyla, "yüzlerce" çalışma bulunmaktadır. Bunların önemli bir bölümü 27 Eylül 2020 – 10 Kasım 2020 tarihleri arasında yaşanan II. Dağlık Karabağ (buradan sonra "DK") Savaşı sonrasında yapılanlardır. Askeri, ticari ve enerji alanındaki ilişkiler çalışmaların en yaygın konularını oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmaların bir bölümü doğrudan II. DK Savaşı özeline yoğunlaşmaktadır. İlişkilerin kimlik yönünü doğrudan ele alan çalışmalar ise pek azdır. Bu bağlamda Pazarbaşı vd. (2024) II. DK Savaşı örneğinde Türk kimliğini ele aldıkları İngilizce makale söz edilmeye değerdir. Her iki ülkeden seçili medya organlarındaki haberleri derleyip içerik analizi yöntemi ile değerlendiren makale medyanın bu savaşı "bir ulusal kimlik ve egemenlik meselesi" paketinde sunduğunu ve bu şekilde ortak algı ve kimlik oluşumuna katkı yaptıkları sonucuna varmaktadır.

Konunun diğer yönüne, Azerbaycan - İsrail ilişkilerine bakıldığında bu konudaki Türkçe çalışmaların da oldukça az olduğu görülmektedir. Çiçekçi (2021) Azerbaycan – İsrail ilişkilerini ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde ele almakta ve bu ilişkinin tehditleri dengelemek üzerine kurulduğunu belirtmektedir. Özden Cankara ve Cankara'nın (2022) makalesi ikili ilişkilerin genel bir çerçevesini çizmekle birlikte konunun Ermenistan ve İran bağlantısına vurgu yapmaktadır. Diğer birçok çalışmadan farklı bir şekilde konuyu SWOT analizi ile ele alan Soylu (2024) ikili ilişkilerin "tarihi, kültürel ve stratejik" dayanakları olduğunu belirtmişse de makalesinin içeriğinde tarihi ve kültürel yönler önemli bir yer tutmamaktadır. Bunların dışında Azerbaycan'la, Kafkaslarla ya da İran'la ilgili bazı çalışmalarda da Azerbaycan-İsrail ilişkilerine kısmen değinilmektedir.

Azerbaycan – İsrail ilişkilerini konu edinen çalışmalara daha çok İngilizce literatürde rastlanmaktadır. Bourtman'ınki (2006) gibi eski çalışmalar Azerbaycan - İsrail ilişkilerini çoğunlukla daha genel olarak ve daha güvenlik temelli ele almaktadır. Bu genellemeye uymakla birlikte, "özel" olarak nitelendirdiği bu ilişkinin sürdürülmesinde Aliyev iktidarının etkisi üzerinde durması Lindenstrauss'un (2015) çalışmasını kısmen farklılaştırmaktadır. Türkçe literatürde olduğu gibi İngilizce literatürde de bu konudaki çalışmalar II. DK Savaşının ardından yoğunlaşmaktadır. Konuyu, Asgarov (2020) Azerbaycan'ın bağımsızlığından itibaren öncelikle askeri olmak üzere Azerbaycan – İsrail ilişkileri; Idan ve Shaffer (2021) İsrail'in II. DK Savaşındaki rolü; Muradov ve Guliyev (2023) Azerbaycan – İsrail yakınlaşmasının Orta Doğu dengeleri üzerindeki etkisi; Traub vd. (2024) ikili ilişkilerin askeri ve ekonomik temelleri; Ben Aharon (2024) İsrail'in bölgesel güvenlik politikaları bağlamında ele almaktadır. Yine güncel çalışmalardan birini yapan Omidi (2024), İran, petrol ve silah ticareti unsurları ile iki ülkenin ilişkisinin geçici bir ittifaktan ziyade uzun vadeli bir stratejik ortaklık olduğunu ifade etmektedir.

3. Teorik Çerçeve

Doğrudan teorik bir çalışma olmayan bu makalede realpolitik ve kimlik konusunda derinlemesine analizlere yer verilmemiştir. Ancak konunun daha iyi anlaşılması için bir nevi hatırlatma niteliğinde bu kavramlar hakkında temel bilgiler verilmekle yetinilmiştir.

3.1. Realpolitik

Realpolitik, siyasi kararların ideolojik veya etik kaygılardan ziyade pratik ve maddi çıkarlar doğrultusunda alınmasını ifade eden bir kavramdır. Bu terim, genellikle güç dengesi, ulusal çıkarlar ve stratejik hesaplamalar gibi unsurlara odaklanır. Realpolitik, idealist yaklaşımların aksine, mevcut güç dinamiklerini ve gerçekçi değerlendirmeleri ön planda tutar. Sıklıkla birbirleri ile karıştırılsalar da realist gelenek içinde yer alan realpolitik, bir uluslararası ilişkiler teorisi olan realizmden ve devlet adamlarının bireysel davranışlarına ilişkin olan Makyavelizm'den farklı bir kavramdır (Bew, 2016).

Kavramın en önemli geliştiricisi aynı zamanda isim babası da olan August Ludwig von Rochau'dur (Kelly, 2018). Her ne kadar kökleri Peleponez Savaşları'nın yazarı Yunan tarihçi Thucydides, ya da Arthashastra adlı eserin yazarı Hintli Çanakya'ya dayandırılsa da Bew, realpolitiğin "bir tür zamansız bilgelik arayışıyla keşfedilecek bir şey olmadığını ve kökenine ulaşmak için tasarlandığı dünyaya geri dönmek gerektiğini" belirtir. Kavramın tasarlandığı dünya XIX. yüzyıl Avrupasıdır. İsim babası olan Rochau'nun fikir dünyası, parçalanmış Alman coğrafyasının diğer birçok Avrupa devletinde olduğu gibi devrimlerle çalkalandığı bir ortamda gelişmiştir (Bew, 17-21). Avrupa'da 1848 olayları siyasi etkilerinin yanı sıra bir anlamda da entelektüel bir devrime yol açmıştır. Avrupa genelinde yeni bir düşünür kuşağı tarihsel değişim süreci hakkında daha derinlemesine fikirler geliştirmeye başlamıştır. Namier'in yazdığı gibi, başarısız devrimlere katılanların birçoğu "kendi çalışmalarını" daha iyi anlamaya başlamışlardır. Devletlerin şık konuşmalar ve çoğunluk oylarıyla kurulmadığını ya da yıkılmadığını; bunun yerine, "ulusların özgürlük ve domates sosunun cömertçe uygulanmasıyla değil, kan ve demirle özgürleştiğini, birleştiğini veya parçalandığını; şiddetin ulusal hareketlerin bir aracı olduğunu" anlamışlardır (Bew, 2016: 17-26).

Rochau 1853 yılında *Grundsätze der Realpolitik, angewendet auf die staatlichen Zustände Deutschlands* (Almanya'daki Devlet Koşullarına Uygulanan Realpolitik İlkeleri) başlıklı kitabını yayımlamıştır. Kitabın ikinci baskısını 1859'da yapan Rochau bu baskıya yeni bir önsöz eklemiş ancak metinde herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Ortaya attığı bu yeni terimle neyi kastettiğini tanımlamak için 1868'de, yeni eklemeler yaptığı ve bazı eleştirileri ele aldığı çok daha uzun ikinci bir cilt hazırlamıştır. Bunu ilk kitabının ikinci cildi olarak sunmuş ve buna bağlı olarak 1853 tarihli kitabı iki ciltlik serinin birinci cildi haline gelmiştir (Bew, 2016). Kavramın uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yer edinmesi ise daha çok Amerika Birleşik Devletleri'ne göçen Alman entelijansiyası eliyle olmuştur (Dias, 2020).

Rochau'nun ortaya attığı hali ile realpolitiğe göre fikirler ancak uygun tarihsel koşullarda ve devlet gücüyle uyumlu hale getirildiklerinde siyasi açıdan etkili olacaklardır (Kelly, 2018). Yirminci yüzyılın ortaları, raison-d'etat ve realpolitik gibi daha önceki kavramlardan evrilen realizmin olgunlaşmasına tanıklık etmiştir. Realpolitik, devletlerin çıkarlarını korumak için güç ve pragmatizme dayalı bir yaklaşımı ifade ederken bu kavramdan geliştirilen realizm daha geniş bir teorik çerçevede uluslararası ilişkileri açıklamaya çalışmıştır. Bu dönemde realizm Hans Morgenthau gibi isimlerin çalışmaları ile daha bilimsel bir temele oturtulmuş; devlet çıkarlarına ve güç dinamiklerine odaklanan, uluslararası ilişkilere pragmatik bir yaklaşımla karakterize edilmiştir (Dias, 2020).

Realpolitik, ideolojik veya etik kaygılardan ziyade devlet çıkarlarının ve gücünün peşinde koşmaya odaklanan, siyasette mevcut olanı ve siyasete pragmatik yaklaşımları vurgulayan bir siyaset yaklaşımıdır. Bu noktada realpolitiğin temel ilkeleri olarak "devlet çıkarlarına ve gücüne odaklanma (Gayan, 2007; Rathbun, 2018), devletin varlığını ve güvenliğini devam ettirmeye öncelik verme (Blagden, 2021; Kelly, 2018), rasyonellik ve pragmatizm (Cusack ve Stoll, 1990; Rathbun, 2018), ideolojik olmama (Gayan, 2007)" ilkeleri sıralanabilir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe XIX. yüzyılda Prusya Şansölyesi Otto von Bismarck'ın (1871-1890) politikaları ile eşleştirilen realpolitik için XX. yüzyıldaki en iyi örneklerden biri olarak ABD ile

Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri normalleştirmeye başlayan 1972 tarihli Şanghay Bildirisi kabul edilmiştir. İç ve dış politik çıkarların etkisi ile iki ülke yönetimi ideolojik farklılıkları bir yana bırakarak bu bildiri temelinde uzlaşma yolunu tercih etmişlerdir (Y. Wang, 2022). Gayan'ın (2007: 103) "realpolitiğin ideallerin olduğu kadar ideolojilerin de sonunu getirdiği" iddiası bu bağlamda realpolitiğin günümüz uluslararası ilişkilerdeki yerinin tek cümlelik özeti gibidir.

3.2. Kimlik

Bir anlamda realpolitiğin antitezi olan sosyal inşacılığı bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak ilk sunan kişi 1989'da yayımlanan *With World of Our Making* başlıklı çalışması ile Nicholas Onuf olmuştur (Arı ve Kıran, 2011). Sosyal inşacılığa göre devletlerin kültürleri ve normları kimliklerini tanımlamakta; ulusal çıkarlar bu kimliğe göre şekillendiği için kimlikteki değişimler devletin ulusal çıkarları ve buna bağlı olarak uluslararası alandaki politikaları konusunda etkili olmaktadır (Çoban-Oran, 2017). Samuel Huntington her birey ya da grubun inşa edilmiş bir kimliği olduğunu belirtmektedir. Onun tanımına göre kimlik, "bir kişi ya da grubun kendini algılayışı, […] insanlar diğerleri ile etkileşime girdiğinden beri onları diğerleri ile benzer ya da onlardan farklı kılan şeydir." (Huntington, 2005: 21-22).

Kimlik konusu sosyal inşacı yaklaşımda önemli bir yer tutmaktadır. Kimlik tipi inşacılık olarak nitelenen bu yaklaşımı uluslararası ilişkilere aktaran, devletlere uyarlayan ve popüler olmasını sağlayan kişi Alexander Wendt'tir (Pektaş, 2022). Wendt'e göre geniş felsefi anlamda kimlik "bir şey her ne ise, onu o yapan şeydir." Ancak bu tanımın hemen arkasından aktörler bağlamında anlamlı kılmak için bu tanımı daraltmanın şart olduğunu belirtmektedir. Kimlik bu bağlamda motivasyonel ve davranışsal farklılıklar oluşturan, irade sahibi aktörlerin bir özelliğidir. Bu noktada hem aktörün kendini algılayışı hem de ötekilerin onu algılayışı belirleyicidir (Wendt, 2001). Bu kimlikler sürekli ve sabit değildir. İç politikadaki grupların birbirleri ile etkileşimleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan faktörler (Gökçe ve Çaha, 2019) dış faktörlerle sürekli etkileşim yoluyla kademeli olarak kimlikleri oluşturmakta, değiştirmekte ve süreç içerisinde tekrar tekrar üretmektedir (S. Wang, 2023). Kimliğe yüklenen bu anlamlar uluslararası sistemdeki güç ve çıkar unsurlarının bütünüyle göz ardı edilmesini gerektirmemektedir (Sancak, 2016: 29). İç politikada devrimsel nitelikte bir değişiklikle iktidarın farklı kimlik unsurlarını benimsemiş bir iktidarla el değiştirmesi ya da dış politika kararlarında etkili olan iç aktörlerin dış politika yapım sürecindeki etkinliklerinin ve rollerinin değişmesi, uluslararası sistemdeki aktörlerin kimliklerinde değişiklik yapabilmektedir (Bozdağlıoğlu, 2003).

Aktörlerin kimliklerinin onların dış politika kararlarındaki etkisi bağlamında değerlendirilmesi, aktörlerin içinde yer aldıkları sistemin yapısıyla da ilgilidir. Wendt, uluslararası sistemin yapısında tek tip bir anarşi anlayışına karşı çıkarak üç farklı anarşik uluslararası sistem olduğunu ileri sürmektedir. Hobbesçu sistem tam bir self-help sistemi olup bu sistemde devletler birbirlerini düşman olarak algılarken Lockeçu sistemde devletler birbirlerini rakip olarak görseler de birbirlerinin varlığına saygı göstermekte ve birbirlerini ortadan kaldırmaya çalışmamaktadır. Wendt'e göre günümüzde uluslararası sistemde Kantçı anarşi hakimdir. Bu düzende bir düzen ve iş birliği potansiyeli vardır. Devletlerin kimlikleri ve bu kimliğe bağlı ulusal çıkar anlayışı ile devletler iş birliği yapabilir, üçüncü bir taraftan gelecek tehdide karşı birbirlerine yardım edebilirler (Bozdağlıoğlu, 2007; Gökçekuyu, 2023).

Tarihçi Michael Howard'a göre ulusları ortaya çıkaran ana etken savaşlardır ve bir savaş ya da ciddi bir savaş tehlikesi olmaksızın gerçek anlamda bir millet ortaya çıkamaz (Huntington, 2005: 28). Bu bağlamda Azerbaycan Türk kimliğinin oluşumunda, 28 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu aşamasındaki Ermeni ve Ruslara karşı yürütülen savaşların ve SSCB'nin dağılmasının ardından yaşanan DK Savaşı'nın önemli iki aşama olduğu söylenebilir. Ayrıca bu dönemlerin ilkinde Osmanlı Devleti tarafından Kafkas İslam Ordusu aracılığı ile verilen desteğin, ortak bir tarihin paylaşılması yoluyla Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ortak Türk kimliğinin oluşmasına yardımcı olduğu düşünülebilir.

Rus ve Fars kültürlerinin baskısı altında kalan Azerbaycan'da XX. yüzyılın ilk çeyreği Azerbaycan Türk kimliğinin filizlenmesinde önemli bir dönem olmuştur. Din birliğinin yanı sıra dil birliği, edebiyat, sanat ve hatta giyim gibi alanlarda ortak bir Azerbaycan Türk kimliğinin oluşturulması için önemli adımlar atılmıştır. Rus yönetiminin Kafkas Müslümanlarını Türklükten uzaklaştırma çabalarına karşın "Türk" kelimesi etnik yapıyı tanımlamak için kabul edilmiş; Türkçülük, İrancılığa ve Rusçuluğa karşı etkili bir siyasi hareket olarak ortaya çıkmıştır (Nesibli, 2001). Genel olarak Azerbaycan ve Türkiye arasında, ayrı mezheplere mensup olmak gibi bazı farklılıklar olmakla birlikte, dini, tarihi ve kültürel anlamda ortak bir kimliğin paylaşıldığı söylenebilir. "Bir millet, iki devlet" söylemi bu ortak kimlik bağının en kısa ve net özeti gibidir. Azerbaycan – Türkiye ilişkilerinde kimlik unsurlarının etkili olduğu görülmektedir (Yılmaz ve Mehmet Sayın, 2013).

4. Azerbaycan'ın Türkiye ve İsrail'le İlişkileri

4.1. Azerbaycan - Türkiye İlişkileri

Azerbaycan - Türkiye ilişkileri temelde kimlik, askeri/siyasi ilişkiler ve fosil yakıt ticareti olmak üzere üçlü bir saç ayağı üzerine kurulmuştur. 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan 9 Kasım 1991'de, bütün diğer devletlerden önce[2] Türkiye tarafından tanındı (Şimşir, 2011: 268) ve ilk olarak dil, din ve etnik köken gibi temel kimlik öğelerini paylaştığı Türkiye'ye yöneldi. Bu tarihten başlayarak Türkiye – Azerbaycan ilişkileri hızlı bir gelişme gösterdi. Daha seçilmeden önce söylemleri ile Türk milliyetçiliğine dayalı bir politika izleyeceğini açık bir şekilde gösteren Elçibey (Şimşir, 2011: 330-331), Azerbaycan'daki ilk demokratik seçimler sonucunda devlet başkanı olmasından yaklaşık bir hafta sonra, 24-27 Haziran 1992'de, ilk yurt dışı gezisini Türkiye'ye yaptı. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmada kullandığı "Bizim Kâbe'miz Ankara'dır. Çünkü dünyadaki bütün Türklerin hür, bağımsız, Türk adını taşıyan, büyük ve tek devleti Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir" ifadesi Elçibey'in Türkiye- Azerbaycan ilişkilerine bakışını oldukça açık bir şekilde ortaya koydu. Aynı konuşmada Azerbaycan'ın devlet yapılanmasında da Türkiye'yi örnek alacağını belirtti (Er, 2010: 86-87).

Halkın bir bölümü tarafından hoş karşılanmasa da Elçibey döneminde Azerbaycan'da her alanda tekrar bir Türk kimliği oluşturulması süreci başlatıldı (Erkin, 2013). Azerbaycan Devlet Dili Hakkında Kanun'la 1992'de Azerbaycan'ın resmi dili "Türk dili" olarak belirlendi. SSCB döneminde Azerbaycan'daki Türk kimliğinin yerine gerçek anlamda bir milliyet (*nationality*) karşılığı olmayan, coğrafyaya dayalı "Azerbaycanlılık" kimliğinin konulmaya çalışılması bir milli aidiyet sorununu beraberinde getirmişti (Tokluoğlu, 2012: 55). Azerbaycan'ın bağımsızlık ilanının hemen ardından 25 Aralık 1991'de Kiril alfabesi yerine Latin alfabesi kullanma kararı alması Rus etkisinden kurtulmanın yanı sıra Batı'ya yönelme ve bu arada Türkiye ile de yakınlaşmanın bir adımıydı (Turan, 2018: 445).

İkili ilişkilerde yaşanan bazı küçük pürüzler de ortak kimliğe yüklenen anlamdan kaynaklanan beklentilerle ilgili görülebilir. Türkiye'nin Azerbaycan'la çatışma halinde olan Ermenistan'a 1992 yılında buğday göndermesi ve her ne kadar sonrasında onaylanmayarak iptal edilmiş olsa da Ermenistan'la elektrik transfer anlaşması yapması doğal olarak Azerbaycan'da hayal kırıklığına, daha da ötesi ortak kimliğe ve kardeşliğe yapılan vurgu ile sert sitemlere sebep olmuştur. Dönemin Türk hükümeti söz konusu buğdayın Fransa tarafından gönderilen ancak Gürcistan'daki çatışma durumundan dolayı ulaşmayan buğdaya karşılık ödünç verildiğini belirtmiştir. Ancak bu adımlar sadece Azerbaycan tarafından değil Türkiye'deki muhalefet tarafından da Azerbaycan'a karşı atılmış adımlar olarak görülerek sert bir şekilde eleştirilmiş; ileride Türkiye'nin Cumhurbaşkanı olacak olan Abdullah Gül tarafından mensubu bulunduğu Refah Partisi grubu adına hükümete karşı 27 Nisan 1993'te gensoru verilmesine sebep olmuştur ("Gensoru," 1993: 323-406). Meclis tutanağından dönemin hükümetinin bu eleştirilere karşılık vermekte zorlandığı görülmekte, bu adımların kısmen Ermenistan'ı barışa teşvik etme çabasının bir sonucu ve daha çok da Batı'nın

[2] *Bağımsızlık kararı alınmasına rağmen resmi olarak tanınma talebi 1 Kasım 1991'de yapılmıştır. Bağımsızlık ilanı ile tanınma arasındaki sürenin sebebi budur. Ayrıntı için bkz. (Şimşir, 2011)*

yönlendirmesi ile olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye, Ermenistan'ın DK'de Azerbaycan aleyhine izlediği yayılmacı politika kapsamında 28 Mart 1993'te başlayan saldırılara karşılık olmak üzere 3 Nisan'da Ermenistan'la olan sınır kapılarını mal ve insan geçişine kapatmıştır (Zenginkuzucu ve Yılmaz, 2024: 49).

Azerbaycan'la Türkiye arasında buna benzer bir başka kriz 2008'de yaşanmıştır. Ermenistan'da Şubat 2008'de yapılan seçimleri Serj Sarkisyan'ın (2008-2018) kazanması bölgede yeni bir barış dönemi umudu olmuş, Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Sarkisyan'a gönderdiği kutlama mesajında bu umudu ifade etmiştir. Gül'ün mesajının bir bölümü şu şekildeydi: "Yeni görevinizin, yüzyıllar boyunca barış ve uyum içerisinde birlikte yaşayabildiklerini kanıtlamış olan Türk ve Ermeni halkları arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi için gerekli ortamın yaratılmasına imkân tanıyacağını umuyorum." (Cumhurbaşkanı Gül Sarkisyanı kutladı, 2008). Türkiye'nin adımlarına Sarkisyan'ın da olumlu karşılık vermesi ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcı oldu (Demir, 2008). Cumhurbaşkanı Gül, Sarkisyan'ın daveti üzerine 6 Eylül 2008'de Türkiye ile Ermenistan milli takımları arasında oynanan futbol maçını izlemek üzere Erivan'a gitti. Sarkisyan da 2009'da Bursa'da oynanan rövanş maçına geldi. İkili ilişkilerdeki bu sıra dışı yakınlaşma sonucunda 10 Ekim 2009'da Zürih'te "Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü" ve "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü" imzalandı. Ancak farklı gerekçelerle her iki taraf da protokolleri hayata geçirmedi (Deveci ve Çetinkaya, 2022).

Türkiye tarafından bakıldığında Ermeni tarafının isteksizliğinin yanı sıra Azerbaycan'la olan özel ilişkinin bu protokollerin hayata geçirilmesini zorlaştırdığını söylemek mümkündür. Türk kamuoyunun yaklaşık üçte ikisi Gül'ün Erivan ziyaretine karşıydı. Ayrıca muhalefet partileri de sert açıklamalarla bu ziyarete kaşı çıkıyordu (Veliev, 2008). Batı dünyasının teşvik edici yaklaşımı ve güçlü bir iktidar partisi iradesine rağmen Türk kamuoyunun bu karşı çıkışında Ermenilere karşı duyulan olumsuz hislerin yanı sıra Azerbaycan'a karşı duyulan yakınlığın da etkisi vardı. Azerbaycan'ın hassasiyetlerini dikkate almayan politikalar Azerbaycan'da olduğu kadar Türk kamuoyunda da tepkisiyle karşılanıyordu (*Bursa'da bilet ve bayrak krizi*, 2009; Cornell, 1998). Türkiye'nin çıkarları yerine Azerbaycan'la ilişkileri önceleyen Türk kamuoyundaki bu tutum ancak halkın kendisini Azerbaycan halkıyla özdeşleştirmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Ticari ilişkilerin en dikkate değer bölümü Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz ihracatıdır. "Asrın Anlaşması" olarak nitelenen "Hazar Denizi'nin Azerbaycan Sektöründe Yer Alan Azeri, Çırak ve Güneşli Yataklarında Petrolün Ortak İşlenmesi ve Pay Bölüşümü Hakkında Anlaşma" ABD, İngiltere, Norveç, Türkiye, Rusya ve Suudi Arabistan merkezli on şirketten oluşan konsorsiyum ile Azerbaycan adına Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (State Oil Company of Azerbaijan Republic – SOCAR) arasında 20 Eylül 1994'te imzalanmış ve 12 Aralık 1994'te yürürlüğe girmiştir (Aras, 2006). Başta Azerbaycan petrolü olmak üzere Türkmenistan ve Kazakistan petrollerini de Bakü – Tiflis – Ceyhan üzerinden dünyaya ulaştırmayı amaçlayan petrol boru hattına ilişkin anlaşma 1999 yılında imzalanmış; inşası tamamlanan boru hattı 4 Haziran 2006'da faaliyete geçmiştir (*Transit boru hatları*, t.y.). Ancak Türkiye'nin Azerbaycan petrolünün müşterisi olmaktan ziyade bu petrolün ihracında transit ülke konumunda olduğu söylenebilir. Son on beş yılın verilerine bakıldığında Türkiye'nin toplam ham petrol ithalatı içinde Azerbaycan'ın payının hiçbir dönemde %2 seviyesine bile ulaşmadığı görülmektedir.[3]

Doğal gazın yeri petrole göre daha önemlidir. İki ülke arasında doğal gaz ticaretini düzenleyen ilk anlaşma 12 Mart 2001 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu kapsamda 2004 yılında inşasına başlanan Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattından Temmuz 2007'de ilk doğal gazın gelmesi ile Azerbaycan, Türkiye'nin doğal gaz tedariğinde önemli bir ülke pozisyonuna gelmiştir (Suleymanov ve Hasanov, 2013: 93). Bir diğer boru hattı olan Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) Azerbaycan'ın Şahdeniz Sahası'ndan çıkarılacak gazın öncelikle Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ve devamında Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması için ortaya konulmuş bir projedir. Proje

[3] *T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'nun son on beş yıla ait yıllık sektör raporlarındaki verileri esas alınmıştır. (https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-107/yillik-sektor-raporu)*

kapsamında ilk anlaşma 25 Ekim 2011'de imzalanmış, bu hatla gelen ilk gaz Türkiye'ye 2018 Haziran'ında, Avrupa'ya Aralık 2020'de ulaşmıştır (*Transit boru hatları*, t.y.). Son on yıllık verilere göre Azerbaycan Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının yaklaşık %12 ila 24'ünü karşılamaktadır ve 2023 yılında Türkiye'nin doğal gaz ithalatında Rusya'nın ardından ikinci büyük tedarikçi konumundadır.[4]

İkili ilişkilerin özellikle son yıllarda en göz önünde olan kısmı askeri ilişkilerdir. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki askeri nitelikli ilk anlaşma 11 Ağustos 1992 tarihli "Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması" olmuş, sonraki yaklaşık otuz yıllık süreçte askeri iş birliği konulu 10'a yakın anlaşma yapılmıştır. Ayrıca iki ülke silahlı kuvvetleri 2007 yılından beri Yüksek Düzeyli Askeri Diyalog toplantıları yaparak "siyasi-askeri, savunma sanayii, lojistik ve diğer alanlarda" yardımcı çalışma grupları ile faaliyet yürütmektedir (*Kültürel ve İnsani İşbirliği*, t.y.)

Türkiye'nin Azerbaycan'a sağladığı askeri desteğin II. DK Savaşı'na giden süreçte ve savaş sırasında yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak bazı medya organlarında yer alan ve Türkiye'yi Azerbaycan'ın adeta en önemli silah tedarikçisi gibi gösteren haberlerin aksine Türkiye'den yapılan silah ithalatı toplam ithalatın %2,9'u seviyesinde olmuştur (Wezeman et al., 2021). Ancak Türkiye'nin temin ettiği silahların niceliklerinden ziyade niteliklerinin ön plana çıktığını da belirtmek gerekir. İnsansız hava araçları (İHA) ve silahlı insansız hava araçlarının (SİHA) yanı sıra modern çok namlulu roketatar sistemlerinin de Türkiye tarafından Azerbaycan'a temin edildiği bilinmektedir ki bu sistemler çoğunlukla eski tip Rus silahları kullanan Ermeniler karşısında Azerbaycan ordusuna önemli bir avantaj sağlamıştır (Kasapoglu, 2020).

Kendisi ile 2020'de yapılan bir röportajda Başkan Aliyev Türkiye'nin Azerbaycan'a temin ettiği insansız hava araçlarının sayısını açıklamaktan kaçınmış olsa (*Ilham Aliyev Was Interviewed by France 24 TV Channel*, 2020) ve başka resmi kaynaklar tarafından açıklanmasa da Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) verilerine göre en az 12 adet[5], başka bir kaynakta ise 50 adet Bayraktar TB2'nin 2020'de DK Savaşı başlamadan önce Azerbaycan'a teslim edildiği iddia edilmektedir (Anglim, 2021). Bazı analizlere göre birçok medya organında yer aldığının[6] aksine İHA ve SİHA'lar II. DK Savaşı'nda çok da etkili olmamıştır (Hecht, 2022). Bu konu tartışmaya açık olsa da Yalçınkaya'nın (2021) çalışmasında Türkiye'nin II. DK Savaşı'nda Azerbaycan'a asıl yardımının askeri teçhizat değil, bir ordu inşası olduğu yönündeki değerlendirmesi dikkat çekicidir. Yalçınkaya, Birinci DK Savaşı'nın SSCB'nin askeri mirasına sahip iki devlet arasında cereyan ettiğini, buna karşın II. DK Savaşının taraflarından biri olan Azerbaycan'ın Türkiye'nin uzun yıllar verdiği eğitim desteği ile artık NATO standartlarında bir insan gücünü barındıran bir orduya sahip olduğunu belirtmiştir. Savaşın kaderini asıl değiştiren silahlardan ziyade bu eğitilmiş insan gücü olmuştur.

Başkan Aliyev'in açıklamasına göre Türk ordusu II. DK Savaşı'na doğrudan müdahil olmamışsa da (*Ilham Aliyev Was Interviewed by France 24 TV Channel*, 2020) bu ihtimalin göz ardı edilmediği Aliyev'in bir başka açıklamasından anlaşılmaktadır. Savaşın devam ettiği sırada kendisiyle yapılan bir röportajda Aliyev kendisine sıklıkla Azerbaycan'da olduğu bilinen Türk F-16 uçakları hakkında sorular sorulduğunu, tatbikatlara katılmak için gelen bu uçakların savaş çıkınca Azerbaycan'da kaldığını belirtmiştir. O açıklamadaki şu cümleler Türkiye'nin bu savaşta Azerbaycan'ı desteklemek konusundaki kararlılığını en üst düzeyden ortaya koymuştur: "Türk kardeşlerimiz bize manevi destek sağlamak için onları bize bıraktılar. Yine de bize karşı bir saldırı gerçekleştirilirse, bu F-16'ları karşılarında görecekler" (*If There Is Aggression Against Azerbaijan, Aggressor Will Collide with F-16*, 2020) Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun henüz savaş başlamadan "Azerbaycan işgal edilmiş topraklar ve Karabağ konusunda hangi çözümü tercih ediyorsa biz Azerbaycan'ın yanında

[4] T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'nun son on beş yıla ait yıllık sektör raporlarındaki verileri esas alınmıştır. (https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-94/yillik-sektor-raporu)

[5] Veriler SIPRI silah transfer veri tabanından derlenmiştir. https://armstransfers.sipri.org/ArmsTransfer/TransferData

[6] Bkz. https://www.crisisgroup.org/tr/europe-central-asia/western-europemediterranean/ turkiye/turkiyes-growing-drone-exports; https://www.militarystrategymagazine.com/article/ azerbaijans-victory-initial-thoughts-and-observations-and-caveats-for-the-innovative/; https://jamestown.org/program/turkey-transfers-drone-warfare-capacity-to-its-ally-azerbaijan/

olacağız dedik, yani bu hassas bir cümledir, bilerek söyledim" (*TRT Haber Özel Röportaj*, 2020) ifadesi ile birleştiğinde bu açıklama daha güçlü bir anlam kazanmıştır.

Türkiye'nin desteğinden duyulan memnuniyet farklı vesilelerle gösterilmiştir. İkinci DK Savaşı'nın ilk aşamasının bittiği ve Azerbaycan için büyük bir zafer olan 10 Kasım tarihi "Zafer Günü" adıyla resmî bayram ilan edilmiş ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat gününe denk gelmesi nedeniyle bir süre sonra bu bayramın tarihi Aliyev'in talimatıyla Şuşa'nın işgalden kurtarıldığı gün olan 8 Kasım tarihine alınmıştır. Bu küçük jest Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde ortak kimliğin etkisinin bir başka göstergesi olmuştur.

Diğer taraftan silah ihtiyacı azalmış olsa da Türkiye ile askeri iş birliğine II. DK Savaşı sonrasında da devam edilmiştir. Bu bağlamda özellikle 15 Haziran 2021 tarihli Şuşa Beyannamesi önemlidir. Her ne kadar "beyanname" ifadesi "anlaşma" ifadesine göre daha hafif bir yükümlülük çağrışımı yapsa da TBMM'de 3 Şubat 2022'de Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'un kabul edilmesi ve bu kanunun 31750 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanması, söz konusu beyannamenin resmi olarak bir uluslararası anlaşma mahiyetinde olduğunu göstermektedir.

Bu beyannamede ikili askeri-siyasi ilişkilerin ne kadar ileri seviyede olduğunu gösteren birçok ifade yer almaktadır. Beyannameye göre taraflar, içinde yer aldıkları uluslararası örgütlerde birbirlerini destekleyecekler; milli güvenlik konularında düzenli olarak ortak toplantılar düzenleyecekler; silahlı kuvvetlerinin modernizasyonuna yönelik ortak çaba göstereceklerdir. Ancak Beyanname'de özellikle bir paragraf daha dikkat çekicidir. Bu paragrafa göre;

> *Taraflardan herhangi birinin kanaatine göre onun bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüğüne, uluslararası düzeyde tanınmış sınırlarının dokunulmazlığına veya güvenliğine karşı üçüncü bir devlet veya devletler tarafından tehdit ve saldırı gerçekleştirildiğinde, Taraflar, ortak istişareler yapacak ve bu tehdit veya saldırının önlenmesi amacıyla BM Şartı'nın amaç ve ilkelerine uygun girişimlerde bulunacak, birbirine BM Şartı'na uygun şekilde gerekli yardımı yapacaklardır. Bu yardımın kapsam ve biçimi ivedi yapılan görüşmeler yoluyla belirlenerek ortak tedbirler alınması için savunma ihtiyaçlarının karşılanmasına karar verilecek ve Silahlı Kuvvetlerin güç ve yönetim birimlerinin koordineli faaliyeti sağlanacaktır* (Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi, 2021).

Görüldüğü üzere burada yardımın gerekliliği objektif bir duruma dayandırılmaksızın yardıma ihtiyaç duyan tarafın kanaatine bırakılmış, dolayısıyla bu hüküm gereğince harekete geçilmesini oldukça geniş bir yoruma açık hale getirmiştir.

Türkiye'nin desteğinden duyulan memnuniyet Azerbaycan'da ders kitaplarına yansımıştır. Dokuzuncu sınıfta 2021-2022 eğitim yılından itibaren müfredata konulan ve tamamı DK mücadelesine ayrılan "Zafer Tarihi" dersinin kitabında onlarca yerde Türkiye ifadesi geçmekte, *"Türkiye Cumhuriyeti Azerbaycan'a en büyük manevi-siyasi destek veren ülkeydi. Türkiye'nin Devlet Başkanı Recep Tayyip Erdoğan savaşın ilk günlerinden çekinmeden dünyaya 'Azerbaycan'ın yanındayız' mesajını verdi. […] Bütün bunlar "Bir millet, iki devlet" düşüncesinin göstergesiydi"* (Ağalarov vd., 2021: 61) ifadeleri kullanılarak Türkiye'nin desteğinden övgüyle söz edilmektedir.

Öğrenci değişimi programları ülkeler arasında karşılıklı anlayışı, kültürel etkileşimi ve dostluğu destekleyen faaliyetlerdir. İkili ilişkilerin bu yönünün de kuvvetli olduğu görülmektedir. Azerbaycan 2022 verilerine 2.870 Türk öğrenciye ev sahipliği yaparken aynı yıl Türkiye'de 28.616 Azerbaycanlı öğrenci eğitim almaktaydı. Bu rakamlara göre Türk öğrenciler için Azerbaycan dünyada dördüncü sırada tercih edilen ülke iken Azerbaycanlı öğrenciler için Türkiye en tercih edilen ülke konumundadır. Öğrenci hareketliliği üzerine yapılan çalışmalarda bu tercihlerde ekonomik ve siyasi öğelerin yanı sıra ortak kültür, dil ve tarih gibi kimlik öğelerinin etkili olduğu tespit edilmiştir (Ergun & Kondakci, 2021).

Azerbaycan ile Türkiye ortak kimliğe dayalı bazı oluşumlarda da birlikte yer almaktadır. Bunların başında Türk Devletleri Teşkilatı gelmektedir. Türk devletleri arasında ekonomi, ulaştırma, kültür ve eğitim alanında iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan ve 1992 yılında Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri ile başlayan süreç 2009 Nahçıvan Zirvesi'nde imzalanan anlaşmanın Kasım 2010'da yürürlüğe girmesi ile Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi)'nin kurulması ile kurumsal bir yapıya dönüşmüştür. 12 Kasım 2021'deki İstanbul Zirvesinde Konsey "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak yeniden adlandırılıp yapılandırılmıştır. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) gibi ortak Türk kimliği temelinde kurulmuş olan kuruluşlarda Azerbaycan ve Türkiye birlikte yer almaktadır (Bayrakdar & Temür, 2024). İkili ilişkilerin yanı sıra bu kuruluşlar aracılığı ile de Azerbaycan'la Türkiye arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurulmakta, ortak projeler yapılmaktadır.

İlişkilerde yukarıda sözü edildiği gibi zaman zaman bazı pürüzler çıksa da "kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış" atasözünde ifade edildiği gibi iki ülke bugüne kadar her krizin üstesinden gelmeyi başarmıştır. Başta askeri ve kültürel alanda olmak üzere ilişkiler her alanda yıldan yıla gelişme göstermektedir.

4.2. Azerbaycan - İsrail İlişkileri

SSCB'nin dağılmasının ardından dönemin İsrail Dışişleri Bakanı David Levy 24 Aralık 1991'de Knesset'te yaptığı konuşmada tüm eski Sovyet cumhuriyetlerinin tanınmasını İsrail çıkarları için gerekli görmüştü. Bu ülkelerden nüfusunun çoğu Müslüman olanlarla kurulacak ilişkiler İsrail'e İslam dünyasında meşruiyet sağlayacak, Arap etkisini azaltacak, Birleşmiş Milletlerde İsrail lehine oy kazanacak ve bu ülkelerden İsrail'e Yahudi göçü alınacaktı. İsrail, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını bu konuşmanın ertesi günü tanıdı (Edelstein, 2021).

Bu dönemde Azerbaycan'ın önündeki en büyük sorun şüphesiz DK'deki Ermeni işgaliydi. Bu işgali askeri yollarla sona erdiremeyen Azerbaycan için SSCB sonrasında dünyanın tek süper gücü olarak kalan ABD'nin desteği önemliydi. Elçibey'e göre *"İsrail, Amerikalıları Ermenileri durdurmaya ikna ederek Karabağ sorununda Azerbaycan'a yardımcı olabilirdi."* (Laciner, 2004). Karabağ'da saldırgan tarafın Ermeniler olmasına rağmen ABD'deki Ermeni lobisinin etkisi ile ABD Kongresi tarafından 1992 yılında kabul edilen Özgürlük Destek Yasasının (Freedom Support Act) 907a bölümü, ABD'nin Azerbaycan'a yardımını yasaklıyordu (Cornell, 2006: 30). Ermeni lobisine karşı Azerbaycan'a en büyük destek ABD'deki en güçlü lobi olan Yahudi lobisinden gelebilirdi. İsrail'le iyi ilişkiler kurmak bu nedenle de Azerbaycan için iyi bir tercihti (Lindenstrauss, 2015: 72-73).

Böyle bir ortamda Haydar Aliyev gibi tecrübeli ve realist bir kişinin devlet başkanı olması çok yönlü bir dış politika uygulanmasında etkili oldu. Azerbaycan'la ilişkilerini geliştirmeye zaten hevesli olan İsrail, Batı dünyasındaki lobi grupları, gelişmiş silah teknolojisi, güçlü istihbarat örgütü ve İran'a karşı Azerbaycan'la uyumlu pozisyonu ile dış politikanın çeşitlendirilmesinde Azerbaycan için iyi bir seçenek haline geldi.

İlişkilerin kurulmasında ve geliştirilmesinde Azerbaycan'daki Yahudi cemaati ve 1970'li yıllardan itibaren Azerbaycan'dan İsrail'e göç eden Yahudiler köprü vazifesi gördüler. Azerbaycan'da 30 bin civarında Yahudi vardır ve Azerbaycan Yahudi cemaati dünyada bir Müslüman ülkedeki en büyük Yahudi cemaatidir. Bu cemaatin bir bölümü milattan önce bölgeye yerleşen ve Dağ Yahudileri olarak bilinen gruptan, diğer bir bölümü ise 1811'de Avrupa'dan gelen Aşkenaz Yahudileri ile II. Dünya Savaşı döneminde SSCB'nin doğusundaki yerlerden kaçıp Azerbaycan'a gelen Yahudilerden oluşmaktadır. Günümüzde olmadığı gibi geçmişte de Azerbaycan'da Yahudi karşıtı hareketler görülmemiştir. Buradaki Yahudiler güvenlik, ibadet ve kültür konusunda herhangi bir baskı görmemektedirler. Ayrıca İbranice eğitim alma imkanları vardır. Yahudi anma günü Tisha B'Av etkinliklerinde, Azerbaycan'daki Dağ Yahudileri ile yurt dışından gelen Yahudiler Kuzey Azerbaycan'ın Quba bölgesindeki Kırmızı Kasaba'da bir araya gelirler. Bu kasaba İsrail dışındaki "tamamen Yahudi olan tek kasaba" olma özelliğine sahiptir (Idan ve Shaffer, 2021; Sharon, 2014; Starrett, 2013). ABD'nin Azerbaycan'a yardım yapmasının önünde engel olan kanuni yasaklar

Yahudi lobisinin desteğiyle 2002'de Başkan Bush tarafından kaldırılmıştır (Bourtman, 2006). ABD'deki Yahudi lobisi ile Azerbaycan arasındaki iyi ilişkiler sonraki yıllarda da devam etmiş, Cumhurbaşkanı Aliyev 2012 yılında Amerikan Yahudi Komitesi (AJC) İcra Direktörü David Harris'e Azerbaycan'da bir yabancıya verilebilecek en yüksek nişan olan *Dostlug Nişanı* tevdi etmiştir (Idan ve Shaffer, 2021; Sharon, 2014; Starrett, 2013).

Çevresindeki Arap ülkeleri tarafından kuşatılmış olan İsrail'in İslam dünyasında kendine müttefikler araması politikası yeni değildi. Daha önce de Müslüman olup Arap olmayan Türkiye ile ve Şahlık rejimi döneminde İran'la iyi ilişkiler kurmuştu. Bu bağlamda Azerbaycan'ı İsrail için değerli bir müttefik kılan etkenlerden ilki İsrail'in güvenlik politikasıdır. İsrail için bölgedeki en büyük tehdidi oluşturan İran'ın içerisinde büyük bir Azerbaycan Türkü nüfusu vardır ve İsrailliler bu nüfusun stratejik önemde olduğunu düşünmektedir (Sharon, 2014). Azerbaycan Türkleri de İranlılar gibi Şii olmakla birlikte diğer birçok Şii toplumun aksine din, toplum hayatında çok önemli bir yer tutmamaktadır. İran yönetimi Azerbaycan'ı İran'daki Türk nüfus üzerinden iç işlerine karışmakla suçlarken Azerbaycan yönetimi de İran'ı bu nüfusa yeterli hakları vermemekle suçlamaktadır. Azerbaycan'daki serbest hayat tarzına dayalı kültür İran tarafından tehlikeli görülmektedir (Özden Cankara ve Cankara, 2022). Konuya Azerbaycan tarafından bakıldığında DK konusunda İran'ın Ermenileri desteklemesi ve Hazar Denizi'ndeki kaynakların paylaşımındaki sorunlar Azerbaycan'ı İran'la karşı karşıya getirmekte ve "düşmanın düşmanı" olan İsrail bu sebeple doğal müttefik halini almaktadır (Lindenstrauss, 2015).

İsrail'in istihbarat servisi İstihbarat ve Özel Harekât Enstititüsü'nün (MOSSAD) eski başkanlarından Shabtai Shavit, İran ve Türkiye ile ilişkilerin iyi olduğu dönemde İsrail'in Kuzey'deki güvenliği için Kudüs-Ankara-Tahran üçgeninin oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Ancak 1967'deki Altı Gün Savaşı ve İsrail'in Batı Şeria'yı işgali Ankara ve Tahran'la olan ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Ancak İran ve Türkiye ile ilişkilerdeki asıl krizler bu iki ülkenin kendi iç politikalarındaki devrimsel değişikliklerle ortaya çıkmıştır. Önce Şubat 1979'da İran'da İslam Devrimi'nin, kısa süre sonra 1980'de Türkiye'de 12 Eylül darbesinin gerçekleşmesi ilişkilerde daha büyük bir kopuşu beraberinde getirmiştir (Ben Aharon, 2024: 4). Türkiye ile ilişkiler zamanla gelişme gösterse de İran'daki devrimin getirdiği yeni rejim İsrail'le hiçbir zaman iyi ilişkiler kurmamıştır. Bakü, bu üçgenin açık kalan, hatta düşmana dönüşen Tahran köşesinin rolünü üstlenmiştir.

Ancak Azerbaycan'ın sadece İran'ın yerini doldurduğunu söylemek eksik bir tespit olacaktır. İlişkilere güvenlik ve istihbarat boyutu ile bakıldığında İsrail açısından Azerbaycan'ın, Türkiye'nin yerini doldurduğunu söylemek bile mümkündür. Zira eski MOSSAD başkanlarından Efraim Halevy'ye göre Türkiye'nin İsrail'i resmi olarak tanıması ve Türkiye'de İsrail elçiliğinin açılması ile İsrail sadece bir diplomatik misyon açmamış, bölge ülkelerine karşı bir dinleme ve haber alma merkezine de sahip olmuştur (Ben Aharon, 2024). Ancak İsrail açısından Türkiye bu tür istihbarat faaliyetleri için çok güvenilir bir ortak değildir. Zira politik ilişkilerde iniş çıkışlar yaşanmakta ve bu iniş çıkışlar istihbarat alanındaki iş birliklerine de yansımaktadır. Her ne kadar bir darbe ya da devrim olmasa da Kasım 2002'deki seçimlerde Türkiye'de Ak Parti'nin iktidara gelmesi bu alandaki ilişkileri daha çalkantılı bir hale getirmiştir. Özellikle son yıllarda Türkiye'de İsrail adına casusluk yaptıkları iddiasıyla çok sayıda kişinin tutuklanması bunun bir göstergesidir *(Gemici et al., 2024; İşte yakalanan MOSSAD casusları ve Türkiye'deki görevleri,* 2021*; Netanyahu'yu çılgına çeviren Türk ajan!,* 2014; Ulutaş, 2013; Yeşildal, 2024). İsrail istihbarat çevrelerinin bu riskleri yıllar önceden görmüş olmaları muhtemeldir. Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi danışmanlarından Eldar Mamedov da benzer şekilde 2010 yılındaki Mavi Marmara olayının ardından İsrail'in müttefik olarak Azerbaycan'ı Türkiye'nin yerine koyduğunu ifade etmektedir (Liphshiz, 2013).

İddialara göre İsrail'le Azerbaycan arasındaki istihbarat iş birliği 2000'li yılların başına kadar gitmekte, bazı Azerbaycanlı Yahudiler düzenli olarak İran topraklarına sızmaktadır (Bourtman, 2006). İran, Azerbaycan'la İsrail arasındaki istihbarat iş birliğinin kendisine yönelik olduğunu ve Azerbaycan'ın İsrail lehine casusluk faaliyetleri yürüttüğünü iddia etmektedir (*Iran Questioning Azerbaijani Nationals On Espionage Charges*, 2012). Daha da ötesi İran, Azerbaycan'ı suikasta

uğrayan İranlı nükleer bilimcinin katillerinin kaçışına yardım etmekle suçlamaktadır (Mcguinness, 2012). Ayrıca bu türden iddialar sadece İran tarafından ortaya atılmış değildir. İsrail'in İran'a yönelik "en etkili, yaygın ve başarılı" gizli operasyonlarının ikili iş birliği ile Azerbaycan üzerinden gerçekleştirildiğine yönelik iddialar İran dışından da dile getirilmektedir (Hussain, 2013). İstihbarat faaliyetlerinin doğası gereği bu iddiaları teyit etmek pek mümkün değildir. Ancak Azerbaycan'ın İran adına casusluk yaptıkları ve ABD ile İsrail hedeflerine saldırı planladıkları gerekçesiyle farklı zamanlarda çok sayıda kişiyi tutuklaması (*Azerbaijan Arrests 22 Suspects in Alleged Iran Spy Plot*, 2012; Mcguinness, 2012) bu türden iddiaların dayanaksız olmadığını göstermektedir.

Henüz 2000'li yılların başlarında bile Azerbaycan'ın İsrail'den güvenlik ve istihbarat servislerinin eğitilmesi ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın yurtdışı ziyaretleri sırasında güvenliğinin sağlanması gibi bazı önemli destekler aldığı iddia edilmektedir. Ayrıca İsrail tarafından İran sınırına yakın bölgelerde elektronik dinleme istasyonlarının kurulduğu da iddialar arasındadır (Cagaptay, 2005). Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının Azerbaycan'daki bölümünün güvenliğini aynı zamanda Bakü Havaalanı'nın güvenliğinden de sorumlu olan İsrailli bir şirket, Magal Güvenlik Sistemleri üstlenmiştir (Bollyn, 2001). Bu bilgiler Azerbaycan'ın İsrail'den aldığı dış güvenlik ve istihbarat hizmetlerinin ikili ilişkilerde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Diğer taraftan Azerbaycan ile İsrail arasında istihbarat alanındaki iş birliğinin sadece İran'a karşı değil Azerbaycan'ın içindeki faaliyetleri de içerdiğine dair iddialar vardır. İnsan hakları aktivistleri Azerbaycan yönetiminin İsrail'den temin ettiği teknolojik istihbarat imkanlarını muhalifleri baskı altına almak için kullandığını iddia etmektedirler (Mammadli, 2023; Patrucic ve Bloss, 2021).

İlişkilerin diğer bir önemli yönü petrol ticaretidir. Azerbaycan için İsrail iyi bir petrol müşterisidir. Petrol ihracatçısı ülkelerin önemli bir bölümünün İsrail'le ilişkileri iyi olmayan ülkeler olmasından dolayı kuruluşundan itibaren petrole güvenli erişimi İsrail için bir sorun olagelmiştir (Murinson, 2008: 48). Azerbaycan ise zengin petrol kaynaklarına sahiptir ve ekonomisini ayakta tutmak için bu petrolün pazarlanması hayati öneme haizdir. İsrail'in eski Avrupa Birliği büyükelçisi ve İsrail Ulusal Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü eski direktörü Oded Eran'a göre *"Azerbaycan İsrail için güvenilir bir petrol tedarikçisi ve İsrail de Azerbaycan için güvenilir bir yüksek teknoloji ve silah tedarikçisi"* olmuştur (Liphshiz, 2013). Bakü – Tiflis – Ceyhan boru hattının tam kapasiteye ulaştığı 2009 yılından beri Azerbaycan'ın İsrail'e ihraç ettiği petrolün payı sürekli artmıştır. Net rakamlara ulaşmak mümkün olmasa da birçok kaynağa göre Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte İsrail'in enerji ihtiyacının %40'ı Azerbaycan tarafından karşılanmaktadır (Mehdizade, 2023; Muradov ve Guliyev, 2023).

Azerbaycan'ın İsrail'le iyi ilişkiler kurmasındaki etkenlerden biri de toplam silah ithalatında İsrail'in önemli bir yerinin olmasıdır. Azerbaycan'ın 2011-2020 dönemi silah ithalatına bakıldığında ilk sıradaki tedarikçi olan Rusya'yı takip eden İsrail'in bu dönemdeki payının %27 olduğu görülmektedir. 2016-2020 yılları arasındaki beş yıl dikkate alındığında ise İsrail toplam silah ithalatında %69'luk payla ilk sıradadır (Wezeman et al., 2021). İsrail'in Azerbaycan'a başta modern Hermes-900 modeli olmak üzere Hermes-450, Heron, Aerostar ve Searcher model toplam 36 adet insansız hava aracı sattığı tahmin edilmektedir (Shaikh ve Rumbaugh, 2020).

İslam ülkeleri ile İsrail arasındaki ilişkilerin belirleyici konularından birini oluşturan Filistin sorununun Azerbaycan – İsrail ilişkilerinde bu kadar önemli olduğu söylenemez. Azerbaycan da birçok İslam ülkesi gibi *"Filistin-İsrail anlaşmazlığının iki devlet ilkesine dayalı, Doğu Kudüs'ün Filistin Devleti'nin başkenti olduğu barışçıl çözümü"* savunmaktadır (Veliyev, 2023). HAMAS'ın 7 Ekim 2023'teki "Aksa Tufanı" operasyonu sonrasında Azerbaycan tarafından hızlı bir şekilde İsrail'e destek açıklamaları yapılmıştır. Azerbaycan parlamentosu üyesi Rasim Musabeyli saldırının gerçekleştiği gün yaptığı açıklamada *"Çok sayıda sivilin ölümüne ve yaralanmasına yol açan saldırıları şiddetle kınıyoruz"*, *"Bu zor zamanlarda İsrail'in yanındayız."* demiştir. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı'nın resmî açıklaması biraz daha politik bir dille *"İsrail-Filistin çatışma bölgesinde sivillere yönelik şiddeti kınıyoruz"* şeklinde olmuştur (A. Asgarov, 2023). Ancak Azerbaycan BM Genel Kurulu'nda Filistin sorunuyla ilgili oylamalarda çoğunlukla İslam dünyasıyla aynı yönde oy kullanmış ya da oylamaya katılmamıştır (UNGA Calls for Humanitarian Truce in Israel-Gaza War:

How Countries Voted, 2023; UNGA Demands Ceasefire in Israel's War on Gaza: How Your Country Voted, 2023; UN Backs Palestine's Bid for Membership How Did Your Country Vote, 2024).

Azerbaycan'ın resmi istatistik verilerine göre bu konu Azerbaycan'ın İsrail'le olan ticari ilişkilerine yansımamış, Gazze'deki savaş İsrail'le ticarette herhangi bir düşüşe sebep olmamıştır. Hatta 2024 yılına ait ilk dokuz aylık veriler dikkate alınırsa[7] yıl sonu itibarı ile artış yaşanmış olması bile mümkündür. HAMAS tarafından İsrail'in Akdeniz'deki Aşkelon limanının saldırıya uğramasının ardından Ekim ayı sonunda Azerbaycan'ın bir milyon varil ham petrol yüklü bir tankeri İsrail'in Kızıldeniz'deki limanı Eilat'a göndermiştir. (Souleimanov, 2024: 93). Ocak - Nisan 2024 tarihleri arasında Azerbaycan İsrail'e bir milyon tondan fazla ham petrol ihraç ederek bir önceki yıla kıyasla bu malın ihracatını yaklaşık %28 oranında arttırmıştır (Shahbazov, 2024).

Ancak İsrail'le iyi ilişkiler kurmanın getireceği avantajların yanında İslam dünyasında bir rahatsızlık sebebi olabileceği Azerbaycan tarafından göz önünde bulundurulmaktadır. Asgarov (2020: 190) birçok Müslüman ülkenin aksine Azerbaycan'ın İsrail'le ilişkilerini azaltma ya da gizleme ihtiyacı hissetmediğini iddia ederken Traub vd. (2024) bu konuda farklı fikirdedirler. Onlara göre Azerbaycan İsrail'le ilişkilerini "sınırlı ve gizli" yürütmüştür. Diğer taraftan The Economist'in WikiLeaks tarafından yayınlanan 2009 tarihli bir Amerikan diplomatik telgrafına dayandırdığına göre İlham Aliyev, Azerbaycan – İsrail ilişkileri için *"onda dokuzu yüzeyin altında olan bir buzdağı"* benzetmesini yapmıştı ("Israel and Azerbaijan: Odd but Useful Allies," 2012). İsrail'in Bakü Büyükelçiliği 1993'te açılmışken Azerbaycan'ın Tel Aviv Büyükelçiliği yaklaşık otuz yıl sonra, 29 Mart 2023'te açılmıştır (Azerbaijan to Open Embassy in Israel Today, 2023). İki ülke arasındaki iyi ilişkilere rağmen Azerbaycan'ın uzun yıllar İsrail'de elçilik açmaması ilişkilerin gizli tutulmak istendiği düşüncesini desteklemektedir.

5. Sonuç

Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkilerinde ortak kimlik oldukça önemli olmakla birlikte ikili ilişkiler Azerbaycan'ın çıkarları ile de uyumludur. Diğer bir ifade ile bu ilişki Azerbaycan'a ek bir yük getirmemektedir. Bu çıkarlar özellikle Azerbaycan ordusunun kabiliyetlerinin geliştirilmesinde kendini göstermektedir. Silah, araç ve teçhizat desteğinin yanı sıra Türkiye'nin Azerbaycan ordusunun operasyon kabiliyetine yaptığı eğitim ve uzmanlaşma katkısı oldukça önemlidir.

İkili ilişkilere Türkiye tarafından bakıldığında durum bu kadar net değildir. Azerbaycan'a verilen koşulsuz desteğin Türkiye için bir maliyeti vardır. Bu destek Ermeni lobisinin Batı dünyasında Türkiye karşı faaliyetlerini artırmakta ve Türkiye'nin Ermenistan'la ilişkilerinin normalleşmesinde engelleyici bir unsur olmaktadır. Ancak Türkiye Azerbaycan'la arasındaki iyi ilişkiler sayesinde özellikle doğalgaza daha kolay ulaşmakta, petrol boru hatları sayesinde ekonomik gelir elde etmekte, Orta Asya'ya uzanan bir rotayı güvence altına almaktadır. Bir kıyaslama yapmak gerekirse bu ilişkiden Azerbaycan'ın somut kazancı daha fazla görünmekte ama konu ortak kimlik ekseninde değerlendirildiğinde bu somut kazanç farkının önemi azalmaktadır.

Azerbaycan'ın İsrail'le ilişkileri söz konusu olduğunda ise bunun bütünüyle pragmatist bir dış politika olduğu söylenebilir. Azerbaycan'daki Yahudi toplumu dışında herhangi bir tarihi, dinî ya da kültürel değeri paylaşmayan bu iki ülkeyi birbiri ile iyi ilişkiler kurmaya yönlendiren *çekici* ve *itici* etkenlerden söz edilebilir. Azerbaycan'ın İsrail silahlarına ve Batı dünyasındaki İsrail lobisine duyduğu ihtiyaç ile İsrail'in Azerbaycan'ın petrolüne ve jeopolitik konumuna duyduğu ihtiyaç ilişkilerdeki temel çekme etkisini oluştururken İran'ın her iki ülke tarafından bir tehdit olarak algılanması iki ülkeyi birbirine yönlendiren temel itici etkiyi oluşturmaktadır.

Azerbaycan'ın komşularından öncelikle Ermenistan ve İran'a yönelik güvenlik kaygıları vardır. Batı dünyasının genelde Ermenistan'ın yanında yer aldığı ve İran'ın askeri gücünün Azerbaycan'ın askeri gücünün çok üzerinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda Azerbaycan için güvenilir müttefiklerinin olması hayati öneme sahiptir. Kimlik, askeri ve siyasi kapasite, coğrafi konum ve

[7] *Veriler Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi'nin internet sayfasından derlenmiştir (https://www.stat.gov.az/)*

düşmanlık algısı Türkiye ve İsrail'i en uygun iki müttefik adayı haline getirmektedir. Ortak bir kimliği paylaşma ittifak arayışında Türkiye'yi öne çıkarırken İsrail'in Batı dünyasındaki etkisinin Türkiye ile kıyaslanamayacak kadar yüksek olması İsrail'i realpolitik bağlamda daha uygun bir müttefik yapmaktadır.

Azerbaycan'ın Türkiye ve İsrail'le kurduğu yakın ilişkinin geçmişi ve bugünü iyi değerlendirildiğinde gelecekte bu ülkelerle Azerbaycan arasındaki ilişkilere dair akla yatkın öngörülerde bulunmak mümkün olabilir. İlişkilerin geleceğini belirlemede etkili olacak, yakın dönemdeki en önemli gelişme şüphesiz DK sorununun Azerbaycan'ın istediği şekilde çözümlenmiş olmasıdır. Ermenistan ile Azerbaycan'ın ekonomik güçleri ve askeri harcamaları dikkate alındığında Azerbaycan'ın silah gücü dengesini her geçen yıl daha fazla lehine döndürdüğü görülmektedir. Ayrıca gerçek savaş tecrübesi olan bir orduya sahiptir. Buna bağlı olarak üçüncü bir devletin müdahalesi gibi çok sıra dışı bir durum olmadıkça Ermenilerin yakın dönemde bu dengeyi tersine çevirme ihtimali oldukça azdır. Bu durum Azerbaycan'ın gerek Türkiye'nin gerekse de İsrail'in askeri desteğine olan ihtiyacının ve bu iki ülkeye karşı bağımlılığının azalması anlamına gelmektedir. Ancak İran'ın oluşturduğu tehdit durumunda herhangi bir değişikliğin olmaması, bu ülkeye karşı en önemli destekçileri olan Türkiye ve İsrail'le mevcut ilişkilerin aynı şekilde sürdürülmesini gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin askerî ve İsrail'in istihbarat desteği Azerbaycan'ın iç ve dış güvenliği için önemini korumaktadır.

Kaynakça

Ağalarov, P., Quliyev, N., Cabbarov, H., Talıblı, T., & Tanrıverdi, R. (2021). *Zəfər Tarixi*. Şərq-Qərb.

Anglim, S. (2021). Azerbaijan's Victory: Initial Thoughts and Observations (and Caveats for the 'Innovative'). *Military Strategy Magazine*, *7*(3), 10–17. https://www.militarystrategymagazine.com

Arı, Ö., & Kıran, A. (2011). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık. *EKEV Akademi Dergisi*, *15*(46), 49–64.

Asgarov, A. (2023, October 10). *Pro-Israel Sentiments in Azerbaijan Stand Out Amid Conflict in Gaza*. Voice of America. https://www.voanews.com/a/pro-israel-sentiments-in-azerbaijan-stand-out-amid-conflict-in-gaza/7304802.html

Asgarov, S. R. (2020). Military Cooperation Between Azerbaijan and Israel. *Scientific Work*, *61*(12), 187–192. https://doi.org/10.36719/2663-4619/61/187-192

Aslanlı, A., & Hesenov, İ. (2005). *Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası*. Platin Yayınları.

Azerbaijan Arrests 22 Suspects in Alleged Iran Spy Plot. (2012, March 14). BBC. https://www.bbc.com/news/world-europe-17368576

Azerbaijan to Open Embassy in Israel Today. (2023, March 29). Israel Ministry of Foreign Affairs. https://www.gov.il/en/pages/azerbaijan-to-open-embassy-in-israel-today-29-mar-2023

Bayrakdar, O. K., & Temür, B. (2024). Azerbaycan Türkiye Çok Taraflı İlişkilerine Yön Veren Dinamikler: TDT- TÜRKSOY-TÜRKPA. *Anasay*, *30*, 1–26. https://doi.org/10.33404/anasay.1525913

Ben Aharon, E. (2024). Israel's Foreign Policy and the Nagorno-Karabakh Conflict: A Reflection on Regional Security and Diplomacy. *Journal of Genocide Research*, 1–23. https://doi.org/10.1080/14623528.2024.2406100

Bew, J. (2016). *Realpolitik*. Oxford University Press.

Blagden, D. (2021). Roleplay, Realpolitik and 'Great Powerness': The Logical Distinction Between Survival and Social Performance in Grand Strategy. *European Journal of International Relations*, *27*(4), 1162–1192. https://doi.org/10.1177/13540661211048776

Bollyn, C. (2001, September 26). *The Great Game for the Oil & Gas of the Caspian Region*. https://www.bollyn.com/the-great-game-for-the-oil-gas-of-the-caspian-region-2/

Bourtman, I. (2006). Israel and Azerbaijan's Furtive Embrace. *Middle East Quarterly*, *13*(3). https://www.meforum.org/middle-east-quarterly/israel-and-azerbaijans-furtive-embrace

Bozdağlıoğlu, Y. (2003). *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity* (C. G. MacDonald, Ed.). Routledge.

Bozdağlıoğlu, Y. (2007). Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, *3*(11), 121–144.

Bursa'da Bilet ve Bayrak Krizi. (2009, October 14). Hürriyet Gazetesi. https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/bursada-bilet-ve-bayrak-krizi-12692371

Cafersoy, N. (2001). *Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası*. ASAM Yayınları.

Cagaptay, S. (2005). *Good Relations Between Azerbaijan and Israel: A Model for Other Muslim States in Eurasia?* (982; Policy Analysis). https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/good-relations-between-azerbaijan-and-israel-model-other-muslim-states-eurasia

Çiçekçi, C. (2021). İkinci Dağlık Karabağ Savaşı Işığında İsrail-Azerbaycan İlişkileri: Yapısal ve Analitik Bir Çerçeve. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, *23*(2), 267–285.

Çoban-Oran, F. (2017). Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *6*(3), 2019–2037.

Cornell, S. E. (1998). Turkey and the Conflict in Nagorno Karabakh: A Delicate Balance. *Middle Eastern Studies*, *34*(1), 51–72.

Cornell, S. E. (2006). *The Politicization of Islam in Azerbaijan*. www.silkroadstudies.org

Cumhurbaşkanı Gül Sarkisyanı Kutladı. (2008, February 21). CNN Türk. https://www.cnnturk.com/turkiye/cumhurbaskani-gul-sarkisyani-kutladi-178090

Cusack, T. R., & Stoll, R. J. (1990). *Exploring Realpolitik : Probing International Relations Theory With Computer Simulation*. L. Rienner Publishers.

Demir, M. (2008, July 18). *Ermenistan'la Gizli Görüşme*. Hürriyet Gazetesi. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ermenistan-la-gizli-gorusme-9463166

Deveci, M., & Çetinkaya, B. (2022, January 6). *Türkiye-Ermenistan Normalleşmesine Giden Yol*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ermenistan-normallesmesine-giden- yol/2466810

Dias, F. S. (2020). From Realpolitik to Realism: The American Reception of a German Conception of Politics. *History of European Ideas*, *46*(4), 405–419. https://doi.org/10.1080/01916599.2020.1738772

Edelstein, D. (2021, March 10). *Potential Gains for Israel After Azerbaijan's Victory in Nagorno-Karabakh*. Just Security. https://www.justsecurity.org/75135/

Er, T. (2010). *Azadlıktan Tiranlığa*. Sarkaç Yayınları.

Ergun, A., & Kondakci, Y. (2021). The Internationalisation of Higher Education and Identity Construction in Azerbaijan. *Europe - Asia Studies*, *73*(7), 1330–1354. https://doi.org/10.1080/09668136.2021.1919601

Erkin, B. (2013, September). *The Rise and Fall of Popular Front of Azerbaijan*. Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı. https://www.tasav.org/the-rise-and-fall-of-popular-front-of-azerbaijan-1992-1993.html

Gayan, A. K. (2007). La Realpolitik, Élément Incontournable des Relations Internationales (Realpolitik, Key Feature of International Relations). *Revue Internationale et Stratégique*, *67*(3), 95–104.

Gemici, O. O., Dağıstanlı, H. C., & Gökmen, E. (2024, March 5). *MOSSAD'a Bilgi Sattıkları Belirlenen 7 Kişi Yakalandı*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mossada-bilgi-sattiklari-belirlenen-7-kisi-yakalandi/3155349

Gensoru. (1993). In *TBMM Tutanak Dergisi* (Vol. 34, pp. 323–406). Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Gökçe, E. U., & Çaha, Ö. (2019). Politik Kimlik ve Dış Politika: Kemalist ve Liberal-Muhafazakâr Kimliklerin Türk Dış Politikasındaki Öteki Algısı ve Uluslararası Yapıyla Uyumu. *Journal of Humanity and Society (İnsan & Toplum Dergisi)*, *9*(3), 1–34. https://doi.org/10.12658/m0296

Gökçekuyu, E. (2023). A Constructivist Reading of State Morality in International Relations. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(2), 169–185. https://doi.org/10.17932/iau.iausbd.2021.021/iausbd_v15i2003

Hecht, E. (2022). Drones in the Nagorno-Karabakh War: Analyzing the Data. *Military Strategy Magazine*, *7*(4), 31–37. https://www.militarystrategymagazine.com

Huntington, S. P. (2005). *Who Are We?* Simon & Schuster Paperbacks.

Hussain, H. (2013). *View From Tel Aviv-Israel's Strategic Dilemma*. https://defencejournal.com/2013/05/10/view

Idan, A., & Shaffer, B. (2021). Israel's Role in the Second Armenia-Azerbaijan War. In T. Gafarlı & M. Arnold (Eds.), *The Karabakh Gambit: Responsibility for the Future* (pp. 190–208). TRT World Research Centre. www.trtworld.com

If There Is Aggression Against Azerbaijan, Aggressor Will Collide with F-16. (2020, October 26). Turan News Agency. https://turan.az/en/politics/if-there-is-aggression-against-azerbaijan-aggressor-will-collide-with-f-16

Ilham Aliyev was interviewed by France 24 TV channel. (2020, October 14). President of the Republic of Azerbaijan, Official Web Site. https://president.az/en/articles/view/43037

İnaç, H., & Sadigov, R. (2023). Türkiye ve İsrail İlişkilerini Azerbaycan Üzerinden Okumak. In Y. E. Tansü & F. Kara (Eds.), *Afro-Avrasya Araştırmaları Üzerine Seçme Yazılar*. Özgür Yayınları. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub307

Iran Questioning Azerbaijani Nationals On Espionage Charges. (2012, July 4). Radio Free Europe / Radio Liberty. https://www.rferl.org/a/iran-report-says-two-azerbaijan-nationals-questioned-espionage-

Israel and Azerbaijan - Odd but Useful Allies. (2012, January 21). *The Economist*.

İşte Yakalanan MOSSAD Casusları ve Türkiye'deki Görevleri. (2021, October 25). CNN Türk. https://www.cnnturk.com/turkiye/yakalanan-mossad-casuslari-ve-turkiyedeki-gorevleri-1715125

Kasapoglu, C. (2020). Turkey's Heavy 'Tiger' Rocket Spotted in Azerbaijan's Nakhchivan Exclave. *Eurasia Daily Monitor*, *17*(69). https://jamestown.org/program/turkeys-heavy-tiger-rocket-spotted-in-azerbaijans-nakhchivan-exclave/

Kelly, D. (2018). August Ludwig von Rochau and Realpolitik as Historical Political Theory. *Global Intellectual History*, *3*(3), 301–330. https://doi.org/10.1080/23801883.2017.1387331

Laciner, S. (2004, September 11). *Armenia's Jewish Scepticism and Its Impact on Armenia-Israel Relations*. https://turkishweekly.net/article/230/

Lindenstrauss, G. (2015). Israel-Azerbaijan: Despite the Constraints, a Special Relationship. *Strategic Assessment*, *17*(4), 69–79.

Liphshiz, C. (2013, September 19). *Azerbaijan and Israel intensify ties*. Jewish News. https://www.jewishaz.com/us_worldnews/mideast/azerbaijan-and-israel-intensify-ties/article_6c5eeede-2175-11e3-8790-001a4bcf6878.html

Mammadli, R. (2023, November 9). *Azerbaijan Walks Fine Line as Turkey-Israel Relations Deteriorate*. Eurasianet. https://eurasianet.org/perspectives-azerbaijan-walks-fine-line-as-turkey-israel-relations-deteriorate

Mcguinness, D. (2012, February 21). *Iran Nuclear Tensions Put Caucasus on Alert*. BBC. https://www.bbc.com/news/world-europe-17100586,

Mehdizade, S. (2023, July 25). *Azerbaijan and Israel: A Strategic Alliance in the Middle East*. Aze.Media. https://aze.media/azerbaijan-and-israel-a-strategic-alliance-in-the-middle-east/#israels-energy-need

Muradov, M., & Guliyev, I. (2023, May 26). *Azerbaijan-Israel Relations Shifting the Geopolitics of the Middle East*. Geopolitical Monitor. https://www.geopoliticalmonitor.com/azerbaijan-israel-relations-reach-a-new-level/

Murinson, A. (2008). Azerbaijan-Turkey-Israel Relations: The Energy Factor. *Middle East Review of International Affairs*, *12*(3), 47–64.

Nesibli, N. (2001). Azerbaycan'ın Milli Kimlik Sorunu. *Avrasya Dosyası*, *7*(1), 132–160.

Netanyahu'yu Çılgına Çeviren Türk Ajan! (2014, August 19). HaberTürk. https://www.haberturk.com/dunya/haber/981472-netanyahuyu-cilgina-ceviren-turk-ajan?page=4

Omidi, A. (2024). Azerbaijan's Relations With Israel: Classic Alliance, Strategic Partnership, or Marriage of Convenience. *Israel Affairs*, *16*(1). https://doi.org/10.1080/13537121.2025.2444042

Özden Cankara, P., & Cankara, Y. (2022). İran ve Ermenistan Gölgesinde İsrail'in Azerbaycan ile Stratejik İlişkileri. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, *7*(13), 1–21.

Patrucic, M., & Bloss, K. (2021, July 30). *Life in Azerbaijan's Digital Autocracy: 'They Want to be in Control of Everything.'* Organized Crime and Corruption Reporting Project. https://www.occrp.org/en/project/the-pegasus-project/life

Pazarbaşı, B., Akgül, S. K., & Neciyev, S. (2024). Representation of Turkish Identity and Norms in the Media: 2020 Karabakh War. *Bilig*, *2024-Summer*(110), 21–50. https://doi.org/10.12995/bilig.11002

Pektaş, U. (2022). *Uluslararası İlişkilerde İnşacılık: Kökeni, Temel Kavramları ve Tartışmaları*. Siyasal Kitabevi. http://www.siyasalkitap.com

Rathbun, B. (2018). The rarity of realpolitik: What bismarck's rationality reveals about international politics. *International Security*, *43*(1), 7–55. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00323

Sancak, İ. (2018). Bağımsızlık Sürecinde Azerbaycan ve Haziran Darbesinin Dış Politikaya Etkileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*, 57. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/409935

Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç* (1st ed.). Nobel Yayınevi.

Shahbazov, F. (2024, July 24). *Can Turkey Undercut Israel's Alliance with Azerbaijan Over the Gaza War*. Stimson Center. https://www.stimson.org/2024/can-turkey-undercut-israels-alliance-with-azerbaijan-over-the-gaza-war/

Shaikh, S., & Rumbaugh, W. (2020, December 8). *The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense*. Center for Strategic & International Studies (CSIS). https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense

Sharon, A. D. (2014, December 22). *Israel and Azerbaijan Share an Improbable "Romance."* Jewish News. https://www.jewishaz.com/us_worldnews/world/israel-and-azerbaijan-share-an-improbable-romance/article_09f63254-8a27-11e4-9fa6-e318237bed76.html

Şimşir, B. N. (2011). *Azerbaycan* (1st ed.). Bilgi Yayınevi.

Souleimanov, E. A. (2024). Unlikely Alliances: How the Wars in Karabakh And Gaza Shape Northwest Asian Security. *Middle East Policy*, *31*(2), 83–94. https://doi.org/10.1111/mepo.12741

Soylu, E. (2024). İsrail'in Azerbaycan'ı Destekleme Nedenlerinin Stratejik Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Çalışmalar Dergisi*, *2*(1).

Starrett, J. (2013, September 19). *Consul: Azerbaijan Values Israel Ties*. Jewish News. https://www.jewishaz.com/community/consul-azerbaijan-values-israel-ties/article_47874f38-a7b4-11e2-b5f7-0019bb30f31a.html

Tokluoğlu, C. (2012). Türk Dilli Halklar-Türkiye ile İlişkiler. In İ. Aydıngün & Ç. Balım (Eds.), *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna* (pp. 15–115). Atatürk Kültür Merkezi Yayını. https://www.researchgate.net/publication/303769675

Traub, D., Cohen, R. A., & Kertcher, C. (2024). Azerbaijan's Dual Foreign Policy Strategy Toward Israel: A Realist Alliance and a Neoliberal Knowledge-Based Economy Cooperation, 2011–2022. *Cogent Arts and Humanities*, *11*(1), 1–17. https://doi.org/10.1080/23311983.2024.2335763

TRT Haber Özel Röportaj. (2020, July 13). Mevlüt Çavuşoğlu Şahsi İnternet Sayfası. https://mevlutcavusoglu.com.tr/mevlut-cavusoglunun-trt-habere-verdigi-ozel-roportaj-13-temmuz-2020-ankara/

Turan, R. (2018). Kuzey Azerbaycan'da Modern Ulusal Kimliğin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *61*, 429–451.

Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi, Pub. L. No. 7355, T. C. Resmî Gazete (2021). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/03/202

Ülgül, M. (2016). İsrail- Azerbaycan Stratejik Ortaklığı ve Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(16). https://doi.org/10.17823/gusb.310

Ulutaş, U. (2013, October 21). *MİT Operasyonunun Kaynağı Ne?* SETAV. https://www.setav.org/yorum/mit-operasyonunun-kaynagi-ne

UN Backs Palestine's Bid for Membership How Did Your Country Vote. (2024, May 10). Aljazeera. https://www.aljazeera.com/news/2024/5/10/un-backs-palestines-bid-for-membership-how-did-your-country-vote

UNGA Calls for Humanitarian Truce in Israel-Gaza War: How Countries Voted. (2023, December 13). Aljazeera. https://www.aljazeera.com/news/2023/10/27/unga-calls-for-humanitarian-truce-in-israel-hamas-war-how-countries-voted27.10.2023

UNGA Demands Ceasefire in Israel's War on Gaza: How Your Country Voted. (2023, December 13). Aljazeera. https://www.aljazeera.com/news/2023/12/13/unga-decisively-backs-gaza-ceasefire-resolution-how-your-country-voted13.12.2023

Veliev, C. (2008, September 15). *Futbolda Kazandık, Ya Diplomaside?* Cumhuriyet Gazetesi. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/futbolda-kazandik-ya-diplomaside-10026

Veliyev, C. (2023, October 25). *Azerbaycan'ın Filistin Politikası*. Yeni Şafak. https://www.yenisafak .com/dusunce-gunlugu/azerbaycanin-filistin-politikasi-4570306

Wang, S. (2023). A Study of India's Foreign Policy from the Perspective of National Identity. *Highlights in Business, Economics and Management*, *16*, 538–544.

Wang, Y. (2022). A Moment in the History of Realpolitik Diplomacy in the Light of the 1972 Shanghai Communique-Factors from China's and US's Perspectives that Led to the Sino-US Rapprochement in the 1970s. *BCP Education & Psychology ESS*, *7*, 78–85.

Wendt, A. (2001). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.

Wezeman, P. D., Kuimova, A., & Smith, J. (2021, April 30). *Arms Transfers to Conflict Zones: The case of Nagorno-Karabakh*. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2021/arms-transfers-

Yalçınkaya, H. (2021, January 21). *Turkey's Overlooked Role in the Second Nagorno-Karabakh War*. https://www.gmfus.org/download/article/18950,

Yeşildal, Z. (2024, January 2). *İstanbul Merkezli Operasyonda İsrail Adına Casusluk Yaptığı İddiasıyla 33 Zanlı Yakalandı*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/istanbul-merkezli-operasyonda-israil-adina-casusluk-yaptigi-iddiasiyla-33-zanli-yakalandi/3097885

Yılmaz, R., & Mehmet Sayın, F. (2013). Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Öğeler ve Denge Politikasına Yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(1).

Zenginkuzucu, D. M., & Yılmaz, S. (2024). Türkiye - Ermenistan İlişkilerinin İyileşmesinde Ekonomik Potansiyeller. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, *16*(31), 493–510. https://doi.org/10.38155/ksbd.1470432

TWO ASPECTS OF AZERBAIJAN'S FOREIGN POLICY BETWEEN IDENTITY AND REALPOLITIK: RELATIONS WITH TÜRKİYE AND ISRAEL

Extended Abstract

Aim: The objective of this study is to elucidate two distinct aspects of Azerbaijan's foreign policy that have come to the fore in recent years. The first aspect pertains to the relations with Türkiye, while the second aspect concerns the relations with Israel. This study endeavours to elucidate the underlying principles and outcomes of this bi-directional foreign policy. The findings demonstrate that identity, in conjunction with realpolitik, is more efficacious in relations with Türkiye. Conversely, realpolitik predicated on pragmatism alone is more efficacious in relations with Israel.

Method(s): This study employed a qualitative research methodology. In this context, a range of sources were analysed, including books, articles, corporate web pages, statistical data and news sources dealing with Azerbaijan's foreign policy. Document analysis and discourse analysis were chosen as research methods.

Findings: Azerbaijan declared its independence in 1991 and Türkiye was the first country to recognise this decision. President Elçibey, who pursued a pro-Turkish nationalist foreign policy, soon fell from power due to internal turmoil. In his place, Haydar Aliyev, a highly experienced person in politics, became the president. Under his leadership, a multilateral foreign policy was adopted, and Azerbaijan improved its relations with both Türkiye and the West, with Israel being one of the countries with which relations have been developed the most. While Azerbaijan's relations with Türkiye are primarily based on common identity, its relations with Israel are shaped on a purely pragmatic and realpolitik basis. Developed in the 19th century by August Ludwig von Rochau, realpolitik refers to states making pragmatic decisions in line with their national interests. Conversely, identity theory, a school of thought within the broader framework of social constructionism, posits that states' national interests are shaped by their identities.Azerbaijan's foreign policy has been shaped by a synthesis of these two approaches: an identity-oriented relationship with Türkiye that does not disregard interests, and a purely realist relationship with Israel.

Military, political and economic cooperation with Türkiye is strong and underpinned by the 'one nation, two states' approach. However, certain diplomatic initiatives undertaken by Türkiye towards Armenia, including the shipment of wheat to Armenia in 1992 and efforts to normalise relations with Armenia in 2008, were met with reservations in Azerbaijan and led to a period of tension.

However, Türkiye's provision of support to Azerbaijan during the Karabakh War resulted in the further consolidation of relations between the two countries, as evidenced by the Shusha Declaration, which served to reinforce and advance military and political cooperation between the two nations. Azerbaijan's satisfaction with Türkiye's support was even reflected in its official textbooks.

In economic relations, Azerbaijan has become a significant natural gas supplier to Türkiye. In the cultural and academic sphere, student exchange programmes and joint organisations such as the Organisation of Turkic States, TURKSOY and TURKPA have strengthened cooperation. Despite occasional diplomatic tensions, the 'one nation, two states' understanding between the two countries has always ensured the strength of their relations.

Azerbaijan-Israel relations have developed in line with strategic interests following the collapse of the USSR. Israel saw Azerbaijan as an ally to gain legitimacy in the Islamic world and to balance Arab influence. In turn, Azerbaijan sought to cultivate close ties with Israel to reduce the influence of the Armenian lobby in the United States, to balance the perceived threat from Iran, and to receive military and technological support. Furthermore, Israel is a significant purchaser of

Azerbaijani oil. The strengthening of relations between the two countries has been further facilitated by the Jewish community in Azerbaijan and Azerbaijani Jews who have emigrated to Israel.

The Palestinian issue, a long-standing concern in the broader Islamic world, has not significantly impeded the development of Azerbaijani-Israeli relations. Azerbaijan's foreign policy has historically aligned with the interests of the Islamic world, yet it has concurrently cultivated economic and military relations with Israel. For a long time, Azerbaijan conducted its relations with Israel somewhat secretly, but this situation has partially changed in recent years.

Conclusion: The relationship between Azerbaijan and Türkiye is characterised by a strong bond, rooted in shared identity and converging military and strategic interests. Türkiye provides training and technological support to enhance the capabilities of the Azerbaijani army, however, this support complicates Türkiye's relations with Armenia. Nevertheless, Türkiye derives substantial economic and strategic benefits from its relations with Azerbaijan, particularly in terms of energy security and access to Central Asia.Azerbaijan's relations with Israel are purely pragmatic. Israel provides Azerbaijan with arms and political support in the Western world, while Azerbaijan supplies Israel with oil and is in a strategic position, and the fact that both countries see Iran as a threat further strengthens this cooperation.